

кой категорії. Исследована структура и уровни функционирования экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическая безопасность государства, экономическая безопасность региона, экономическая безопасность субъектов хозяйствования, структура экономической безопасности.

Вуклюк М.І. Theoretical basis of merits of economic security and its structure

We consider approaches to the interpretation of the content of economic security. A morphological analysis of the studied economic category. The structure and level of functioning economic security.

Keywords: economic security, economic security, economic security of the region, economic security entities, the structure of economic security.

УДК 336.56 + 33.5(477)

Аспір. Ю.І. Дем'ячук¹ – Львівська КА

ПРИВАТНІ ТРАНСФЕРТИ І РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Проаналізовано шляхи, можливості і наслідки впливу приватних трансфертів на регіональний ринок праці. А саме простежено механізми впливу приватних трансфертів відповідно на регіональний ринок праці; розглянуто вплив приватних трансфертів на безробіття в Україні; проаналізовано вітчизняну політику на ринку праці.

В Україні уже сформовано необхідне політичне бачення проблем трудової міграції та напрямів їх вирішення, однак бракує законодавчої бази про правовий статус працівників-мігрантів, розпорошеності управлінських функцій, а головне — відсутності у структурі виконавчої влади спеціалізованого органу управління трудовою міграцією. Значення переказів від працюючих за кордоном для України дуже велике. Тому необхідно більше уваги зосередити на відстоюванні правового статусу заробітчан.

Ключові слова: національний банк, грошові перекази, національний дохід, обсяги міжнародної трудової міграції, міграційний капітал, ринок праці, безробіття, соціальні гарантії, державна політика.

Постановка проблеми. За різними оцінками, у грошовому обігу в Україні перебувають від 40 до 60 млрд дол. США, тоді як депозитні вклади фізичних осіб у комерційних банках становлять 18 млрд грн. Як зазначає президент Асоціації українських банків (АУБ) О. Сугоняко, у разі дефолту США відбудеться гігантське знецінення доларових активів українців [1]. Окрім бідності та безробіття, вагомим чинником посилення міграційних процесів слугує безпосереднє сусідство з країнами Європейського Союзу. Передусім це стосується прикордонних регіонів України, де забезпечення зайнятості населення стало ключовим питанням у політиці соціально-економічного розвитку. Найбільш прийнятним засобом для вирішення цієї проблеми є втілення в життя активної регіональної соціально-економічної політики. Стратегічною лінією регіонального управління в системі забезпечення зайнятості населення є розширення приватного сектору, регулювання процесу створення малих і середніх підприємств [2]. Саме тут реалізується міграційний капітал, приватні трансферти трудових мігрантів використовують для розвитку приватного біз-

¹ Наук. керівник: проф. В.О. Шевчук, д-р екон. наук

несу, придбання та ремонту житла, забезпечення дітей освітою. Крім того, отримавши досвід праці за кордоном та вдосконалені професійні навички, трудові мігранти відкривають приватний бізнес та залучають частину працездатного населення, чим зменшують напругу на вітчизняному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зауважують численні вітчизняні дослідники міграційних процесів (А. Гайдуцький, І. Куревіна, І. Польова, В. Соляр, В. Шевчук, О. Шиманська та ін.), обсяги міжнародної трудової міграції та надходжень від працюючих за кордоном зростають, а рівень вітчизняного нормативно-правового врегулювання та механізми забезпечення державної підтримки розвитку соціальної інфраструктури регіонів залишаються вкрай недостатніми. На думку В. Гошовської, найбільша соціальна трагедія України полягає у тому, що немає дієвої стратегії створення нових робочих місць, адже будь-яку стратегію зводять нанівець корупція; відповідно, повернення мігрантів можливе лише за умови тривалого покращення соціальної і економічної ситуації в Україні [3]. Т. Соколова стверджує, що однією з основних причин масової трудової міграції українців за кордон є низька заробітна плата, адже в сусідній Польщі за аналогічної продуктивності праці можна заробити у 5-10 разів більше [3]. Як зазначає директор Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, член-кореспондент НАНУ Елла Лібанова, "в нас є два варіанти дій: або ми розвиваємо економіку знань і входимо в число розвинутих країн, або ми відкочуємося на маргінес історії й перетворюємося на придаток, що є поставником якщо не сировини, то чорноземів чи робочої сили" [3].

Гайдуцький А. наголошує, що в країнах, що розвиваються, міграційний капітал значно перевищує обсяги міжнародної технічної допомоги і слугує більш ефективним інструментом боротьби з бідністю [3]. Згідно з позицією В. Шевчука, "пусковим механізмом міграції стає невисокий рівень доходу в поєднанні з високим безробіттям" [2]. О. Малиновська наголошує, що "міграція певним чином все ж пов'язана з розвитком підприємництва" [5, с. 10].

Постановка завдання. Мета роботи полягає у тому, щоб: 1) простежити механізми впливу приватних трансфертів на регіональний ринок праці; 2) розглянути вплив приватних трансфертів на безробіття в Україні; 3) проаналізувати вітчизняну політику на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив міграції на ринок праці оцінюється неоднозначно. Трудова міграція зменшує пропозицію робочої сили і підвищує рівноважне значення заробітної плати (рис.). Ефект посилюється використанням приватних трансфертів як замітника заробітної плати — це додатково обмежує пропозицію робочої сили і підвищує заробітну плату. Таким чином надходження від працюючих за кордоном можуть створювати власні деформації на ринку праці, тобто погіршувати інвестиційну перспективу і провокувати тривалу в часі регіональну "пастку стагнації". З іншого боку, трудову міграцію можна розглядати засобом зменшення безробіття та акумуляції капіталу — фінансового і людського. Все залежить від характеру використання приватних трансфертів і супутньої економічної політики [4].

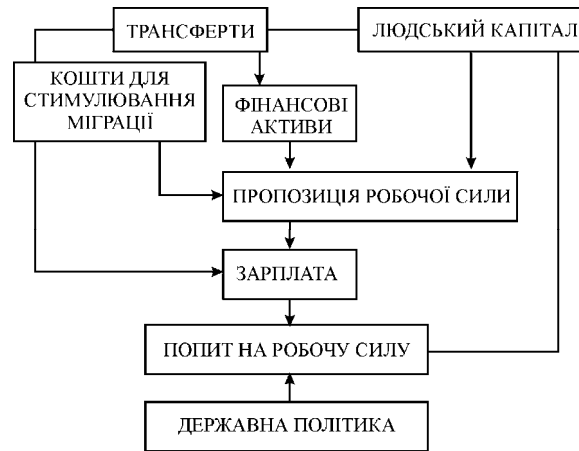

Рис. Вплив приватних трансфертів на регіональний ринок праці

За розрахунками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАНУ, за відсутності трудової міграції рівень безробіття в Україні був би в 1,6 раза вищим за фактичний¹. Водночас у регіонах масового впливу мігрантів спостерігається нестача медичних і педагогічних працівників, будівельників, електрозварювальників, водіїв, фахівців нафтодобування, що обмежує потенціал економічного зростання. Найбільше турбує те, що емігрують найактивніші та найпідприємливіші особи, що може створити додаткові труднощі для програм модернізації економіки України. Повернення мігрантів і гіпотетична реалізація ними намірів відкрити власну справу може зменшити чисельність безробітних на 10 % за умови створення в середньому трьох робочих місць і на 14 % — у разі створення п'яти робочих місць [5, с. 8].

Значення переказів від працюючих за кордоном для України дуже велике². За даними обстеження трудової міграції, здійсненого Держкомстатом у 2008 р., середньомісячний зарібок трудового мігранта становив 811 дол. США, що на той час було майже втричі вище, ніж у середньому на одного штатного працівника України. Отримана від мігрантів грошова допомога значно впливала на добробут їхніх домогосподарств: у сукупному доході вона становила у середньому 42,6 %. Причому 65,2 % домогосподарств, що зарховували себе до заможних, отримували від мігрантів понад половину власних доходів, серед сімей із середнім добробутом таких було 41,6 %, а зпоміж малозабезпечених і рівнем добробуту нижче середнього — лише 36,6 %. За даними обстежень домогосподарств мігрантів, надходження від працюючих за кордоном спрямовуються передусім на приватне споживання.

¹ За даними Держстату, на 1 червня 2012 р. у Державній службі зайнятості було зареєстровано 464,8 тис. безробітних (531 тис. в березні і 486 тис. в квітні), з них 340,2 тис. одержують допомогу з безробіття [8].

² За даними НБУ, у 2009 р. до України надійшло 5310 млн дол. США приватних переказів, що на 13% менше, ніж у 2008 р., але на тлі значного падіння економічної активності їх частка у ВВП зростає з 3,4 % у 2008 р. до 4,6 % у 2009 р. У 2010 р. обсяги переказів майже відновилися, а їх частка у ВВП становила 4,3 % [7].

Лише трохи більше 8 % заробітчан вкладали кошти у відкриття чи розширення власного бізнесу [6, с. 104].

Як стверджує В. Шевчук, можливі два варіанти впливу приватних трансфертів на ринок праці: а) оптимістичний і б) песимістичний. В оптимістичному варіанті надходження від мігрантів сприяють акумуляції і поліпшенню якості людського капіталу, що конструктивно впливає на динаміку економічного зростання. Зокрема, такий процес може відбуватися через фінансування освіти та/або повернення працюючих за кордоном. Певні ознаки сприятливого перебігу подій можна простежити у збільшенні студентів вищих навчальних закладів та стимулюванні окремих видів малого і середнього бізнесу. Проте для конкретних умов багатьох українських регіонів з інтенсивною міграцією, як Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська області, більше підстав вважати, що реалізовується песимістичний сценарій, коли надходження від працюючих за кордоном погіршують ситуацію на ринку праці, провокують "деіндустріалізацію" регіону та погіршення інвестиційного клімату. Зі свого боку, поєднання високих коштів робочої сили, як це відбувається підвищення рівноважної заробітної плати внаслідок того, що приватні трансферти використовуються як заміник заробітної плати, та невисокого попиту на робочу силу, лише посилює стимули до міграції, яка, зі свого боку, поглиблює стагнацію регіональної економіки [4].

Зі слів екс-міністра економіки Б. Данилишина, диференціація сукупних доходів на душу населення між окремими областями становить більше трьох разів [9]. Розрив у доходах на душу населення між окремими областями (не враховуючи м. Києва) становить понад 73 %, хоча за міжнародними стандартами він не повинен перевищувати 20 %. Можна стверджувати, що приватні трансферти значною мірою згладжують міжрегіональні відмінності в доході на душу населення.

Оскільки регіони України істотно відрізняються між собою внаслідок різноманітних причин (економічна структура, різниця у формах власності та секторах економіки, соціальні відмінності), це не могло не позначитися на функціонуванні регіональних ринків праці. У середньому в регіонах пропозиція робочої сили перевищує попит у 30 разів, зокрема в Івано-Франківській обл. — у 329, у Волинській — у 137, у Львівській — у 103 рази. Від 20 до 50 % безробітних за регіонами не працюють понад рік [10], а на Тернопільщині рівень безробіття працездатного населення становив у 2010 р. 11,6 % (загалом по Україні 8,8 %), а на одне вільне робоче місце претендував 21 безробітний (по Україні — 9 осіб). На 1 березня 2011 р. понад 43,6 % безробітних, зареєстрованих службою зайнятості області, були віком до 35 років, а 36,2 % — мали вищу освіту [11].

На вирішення проблеми безробіття не вельми впливає розвиток малого бізнесу в регіонах. Частка зайнятих на малих підприємствах чи у приватному бізнесі людей не перевищує останні п'ять років 6 % від кількості населення працездатного віку. У 2011 р. в областях України налічувалося від 4 до 6 % до працездатних осіб, зайнятих у малому бізнесі. Значна частина вивільненої робочої сили працює в неофіційному секторі економіки [10]. З впевненістю можна стверджувати, що безробіття в Україні значною мірою має доб-

ровільний характер, тобто деякі працівники не хочуть працювати за пропонувану їм зарплату, але приступили б до роботи, якби плата була вищою. Виникає логічне запитання: чи існує зв'язок між безробіттям і надходженням міграційного капіталу в країну?

Гайдучий А. [12] виявив, що найбільші обсяги переказів надходять у західні регіони України – понад 10 млрд дол. США на рік, що майже вдвічі більше, ніж у центральних та східних областях, і втричі більше, ніж на Півдні країни. Така ситуація мала б сприяти зниженню безробіття, але насправді все якраз навпаки — західні області характеризуються найвищим безробіттям. Очевидно, що на ринку домінує причинність "безробіття⇒міграція робочої сили". Що гірше, трудова міграція погіршує стан ринку праці. Об'єктивно трудова міграція зменшує пропозицію робочої сили і таким чином підвищує рівноважне значення заробітної плати. Ефект посилюється використанням приватних трансфертів як заміника заробітної плати – це додатково обмежує пропозицію робочої сили і підвищує заробітну плату. Підвищення заробітної плати може мати додатковий обмежуючий вплив через зменшення попиту на гроші.

В офіційних документах України, як пріоритет міграційної політики, трудову міграцію вперше було зазначено у 2000 р. У відповідному Указі Президента Про основні напрями соціальної політики їй було присвячено три з шести визначених там основних завдань у сфері регулювання міграційних процесів. Серед них: захист соціально-економічних інтересів і прав українських працівників-мігрантів; збереження трудового та інтелектуального потенціалу держави; створення правових та соціально-економічних основ регулювання зовнішньої трудової міграції громадян [13].

Регулювання міграційних процесів як засіб послаблення демографічної кризи посіло помітне місце у Стратегії демографічного розвитку України до 2015 р. [14]. Зокрема в ній конкретизувалося питання щодо забезпечення зворотності трудової еміграції, ставилося завдання розроблення та виконання програми соціальної та професійної адаптації заробітчани, які повертаються, підвищення кваліфікації та перекваліфікації, розширення можливостей працевлаштування на батьківщині шляхом розвитку малого бізнесу та підприємництва, створення нових робочих місць, поширення інформації про вільні робочі місця за допомогою загальнодержавної бази даних, здешевлення послуг із переказу мігрантами коштів на Батьківщину, сприяння внутрішній міграції населення як альтернативі зовнішній тощо [5, с. 22].

У січні 2010 р. Постановою уряду було утворено Раду з питань трудової міграції при Кабінеті Міністрів України, постійно діючого консультативно-дорадчого органу, на який покладено виконання завдань, пов'язаних із формуванням і реалізацією державної політики у сфері соціального захисту трудових мігрантів. До роботи Ради залучені представники від 14 центральних органів виконавчої влади, Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, всеукраїнських об'єднань профспілок і роботодавців, громадських організацій трудових мігрантів [15].

Останнім часом уряд України в особі віце-прем'єр-міністра та міністра соціальної політики С. Тігіпка виявляв неабияку зацікавленість у розробленні

політики регулювання трудової міграції та захисту прав мігрантів, зокрема заохочення повернення мігрантів на батьківщину. Було проведено кілька нарад з цього питання за участю державних службовців високого рівня, представників Міжнародної організації з міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та об'єднань мігрантів європейських країн. Неодноразово наголошувалося, що регулювання міграції має стати одним із пріоритетів діяльності Міністерства соціальної політики України.

Опираючись на міжнародний досвід, доцільно розглянути можливість оперативного залучення коштів на бюджетні потреби за допомогою випуску спеціальних державних облигацій та їх розміщення серед мігрантів і діаспори. На сьогодні цим механізмом скористались уряди більш як 20 країн світу (Ізраїль, Індія, Бангладеш, Китай, Ефіопія, Еритрея, Ліван, Пакистан, Непал, Марокко, Ямайка, Зімбабве, Кенія тощо) [12]. Національний банк України (НБУ) вважає валютні облигації внутрішньої державної позики для населення надзвичайно перспективним інструментом. Як заявив директор Департаменту з управління валютним резервом та здійснення операцій на відкритому ринку НБУ Олександр Дубіхвост, на руках у населення перебуває вдвіть більше валюти, ніж у комерційних банках. З початку 2012 р. надходження від розміщення на первинних аукціонах валютних ОВДП становили 279 млн дол., що не відповідає потенційним можливостям населення [1].

Висновки. Можна зробити висновок, що в Україні загалом уже сформовано необхідне політичне бачення проблем трудової міграції та напрямів їх вирішення, однак бракує практичних заходів. Причини полягають у недостатності законодавчої бази, зокрема відсутності закону про правовий статус працівників-мігрантів, розпорошеності управлінських функцій, а головне — відсутності у структурі виконавчої влади спеціалізованого органу управління трудовою міграцією, який би був здатним формувати політику, лобювати прийняття необхідного законодавства, координувати діяльність органів влади у відповідній сфері, формувати сприятливу для розв'язання міграційних проблем громадську думку.

Література

1. Украинцы хранят под матрасами \$60 млрд 26 июля 2011. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.economics.lb.ua/finances/2011/07/26/107859_ukrainsi_hranyat_pod_mat_rasami_6.html?utm_source=lba&utm_medium=link&utm_campaign=theme. – Дата доступу: 26 июля 2011, 21: 40.
2. Павлов В. Методологія формування та механізми реалізації політики соціально-економічного розвитку регіону / В. Павлов // Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.irt.org.ua/pe/statja01_1_1.php.
3. Войтюк О. Трудова міграція українців за кордон і роль міграційного капіталу / О. Войтюк. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrslovo.org.ua/ukrayina/suspilstvo/trudova-migratsiya-ukrayintsiv-za-kordon-i-rol-migratsijnogo-kapitalu>.
4. Шевчук В.О. Міграційні процеси як інструментальний чинник регіональної "пастки стагнації" / В.О. Шевчук. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.mev.lac.lviv.ua/downloads/vykklad/shevch/region-07-5Lutsk15.pdf>.
5. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О.А. Малиновська. – К. : Вид-во НІСД, 2011. – 40 с.
6. Пирожков, С. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект / С. Пирожков, Е. Малиновська, А. Хмара. – К. : Вид-во НИПМБ, 2003. – С. 104.

7. Національний банк України. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_pe_rekaz.pdf.

8. Рівень безробіття в Україні не змінився // За матеріалами РБК-Україна. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.news.finance.ua/ua/~1/0/all/2012/06/18/281790>. – Дата доступу: 18.06.2012 20: 00.

9. Доходи жителів різних регіонів України. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.news.dt.ua/ECONOMICS/dohodi_zhiveliv_riznih_reghioniv_ukrayini_vidriznuayutsya_bilsh_nizh_na_70-103956. – Дата доступу: 16 червня 2012, 17: 10.

10. Данилишин Б. Регіоналізм в Україні: реальність і перспективи / Б. Данилишин // "Дзеркало тижня. Україна" № 22, 15 червня 2012, 21: 40.

11. На Тернопільщині понад 20 тисяч безробітних. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zn.ua/?p=23832>.

12. Гайдучий А. Облігації для мігрантів: незадіяні можливості // Дзеркало тижня. – 2010. – № 20. – 29 травня.

13. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: указ Президента України від 24.05.2000 р., № 717 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 21. – С. 11.

14. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 р.: постанова КМУ від 24.06.2006 р., № 879. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-p>.

15. Про утворення Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.2010 р., № 42. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=42-2010-%EF>.

Демьянчук Ю.И. Частные трансферты и региональный рынок труда в Украине

Проанализированы пути, возможности и последствия воздействия частных трансфертов на региональный рынок труда. А именно прослежены механизмы влияния частных трансфертов соответственно на региональный рынок труда; рассмотрено влияние частных трансфертов на безработицу в Украине; проанализирована отечественная политика на рынке труда. В Украине уже сформировано необходимое политическое видение проблем трудовой миграции и направлений их решения, но не хватает законодательной базы о правовом статусе трудящихся-мигрантов, распороченности управленческих функций, а главное — отсутствию в структуре исполнительной власти специализированного органа управления трудовой миграцией. Значение переводов от работающих за границей для Украины очень велико. Поэтому необходимо больше внимания сосредоточить на отстаивании правового статуса работников.

Ключевые слова: национальный банк, денежные переводы, национальный доход, объемы международной трудовой миграции, миграционный капитал, рынок труда, безработица, социальные гарантии, государственная политика.

Demyanchuk Yu.I. Private transfers and regional labour market in Ukraine

This article examines ways, opportunities and effects of private remittances on the regional labour market. Namely, private remittances mechanisms' influence is followed according to the regional labour market, the influence of private remittances on unemployment in Ukraine is analysed; native policy on the labour market is also analysed. The necessary political vision of labour migration problems and ways to solve them has already generated in Ukraine, but it is the lack of legislation, the legal status of migrant workers, dispersion of management functions, and most important — absence in the executive power structure the specialized labour migration control authority. The value of the remittances from workers abroad is very large in Ukraine. Therefore, more attention should be focused on the defending the legal status of workers.

Keywords: National Bank, remittances, national income, the volume of international labour migration, migration capital, labour market, unemployment, social guarantees, public policy.

УДК 336

Ст. викл. В.Б. Дзьоба;

студ. С.А. Качмарчик – НУ "Львівська політехніка"

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Досліджено проблеми державних фінансів США. Розглянуто й проаналізовано фінансову систему США та її структуру; з'ясовано, які фактори негативно впливають на стан державних фінансів країни; розглянуто доходи і витрати федерального бюджету, а також бюджетний дефіцит США і державний борг; запропоновано альтернативні способи виходу Сполучених Штатів з кризи.

Ключові слова: державні фінанси, доходи, витрати, федеральний бюджет, бюджетний дефіцит.

Постановка проблеми. США – лідер світової економіки, одна з найбільших за територією і населенням країна у світі. Розвиток економічних процесів в Америці є головним генератором змін в економіці всього світу, а ділова активність США – головний індикатор для світової економіки, що безпосередньо має вплив на зміни циклу і руху господарського стану інших країн і впливає на структуру міжнародного фінансового обміну.

Саме зараз США переживає важкі економічні часи. Фінансова система країни втрачає рейтинги. Через величезний вплив на всю світову економіку і світові фінанси фінансова система США більш ніж якась інша національна система є частиною світової фінансової системи. Тому важливо дослідити особливості й проблемні питання функціонування фінансової системи США, зокрема державних фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансової системи США приділяли значну увагу вітчизняні вчені: Г.П. Самаріна, С.Є. Дорошко, О.Д. Чадаєв, Д. Унікійчук, Г.Д. Задорожний. Також свої внески зробили і російські вчені Рогов С.М., Травкіна Н.М., Шекоян В. У працях цих вчених наголошено: що стало поштовхом до фінансової кризи, як фінансова система США потерпає від кризи, які заходи вживає уряд США щодо подолання кризи. Такі вітчизняні вчені, як В.І. Одинець і О.Г. Череп у своїй роботі висвітлили сутність фінансової системи США й порівняльну характеристику її складових елементів.

Сьогодні ніхто не може сказати коли і в якому стані вийде з кризи США. Великий зовнішній борг та борг федерального бюджету США може негативно вплинути на економіку інших країн, передусім на ті країни, які взяли кредит у МВФ. Економічні процеси Сполучених Штатів визначають динаміку світової економічної кон'юнктури. Їх рецесивний характер у цій країні вже більше як десятиліття призводять до уповільнення світового зростання. Тому потрібно зважати на той факт, що ці проблеми можуть спричинити продовження вже існуючої кризи і призвести до тяжких наслідків для таких країн, як: Іспанія, Великобританія, Ірландія, Франція, Австралія, Бразилія, Аргентина й інші, зокрема Україна.

Постановка завдання. Метою написання цієї роботи є розгляд і аналіз стану державних фінансів США, пошук і обґрунтування пропозицій для покращення ситуації в країні. Для досягнення поставленої мети необхідно